

FODOR JÁNOS

ERDÉLYI MAGYAR ÚTKERESÉS
ÉS POLITIKAI ÖNSZERVEZŐDÉSI FORMÁK
AZ IMPÉRIUMVÁLTÁS IDŐSZAKÁBAN

Írásomban azt próbálom vizsgálni, hogy az őszirózsás forradalommal összeomló Magyar Királyság fennhatóságának erdélyi megszűnése és a román impérium berendezkedése milyen politikai elképzeléseket szült az Erdélyben maradó politikai elit számára. Idősáv tekintetében az impériumváltás eseményeinek vázlatos és kizárólag a témát érintő vonatkozásait emelem ki egészen a magyar történetírásban feldolgozottnak számító romániai Országos Magyar Párt és előzményeinek megjelenéséig.

Az utóbbi időszak történetkutatásában hangsúlyosan megjelentek az impériumváltás időszakát feltáró, vagy legalábbis annak megértését szolgáló friss adatok, melyek vagy egyéni, vagy kutatócsoportok eredményeit összegzik. Erre megfelelő alkalmat nyújtott az emlékezetpolitika olyszerű dimenzionálása is, miszerint a különböző évfordulók, centenáriumok lehetőséget adnak és igényt generálnak korábbi események szakszerű feldolgozására vagy időszerű ártértékelésére. Bár a „történelmi nagyképet” előreláthatólag nem fogjuk átírni, és olyan történelmi források előkerülése sem valószínű, ami ezt serkentené, viszont a hagyományos politikatörténeti vagy diplomáciatörténeti perspektívák mellett készülnek olyan kutatások, amelyek új adalékokkal, információkkal szolgálnak az összkép magyarázatához és megértéséhez.¹ A felsoroltak ellenére jelen írás a hagyományos politika-történetírási keretekben helyezkedik el, azonban egy olyan kevésbé tárgyalt jelenségre próbál rávilágítani, amely kissé mellőzött tematikaként jelent meg az erdélyi történések vonatkozásában.

Az őszirózsás forradalom hatására és az uralkodó jóváhagyásával 1918. október 31-én megalakult a Károlyi-kormány. A korábbi rendszerhez képest ez markáns elképzeléssel rendelkezett a nemzetiségi kérdés kezeléséhez, valamint igyekezett megismerni az erdélyi

---

1 Ide sorolnám az Ablonczy Balázs vezette MTA „Lendület” program Trianon 100 kutatócsoportjának munkásságát és eddigi eredményeit, az Egry Gábor által koordinált Birodalmi átmenetek helyi kontextusban, 1918–1925 című OTKA kutatócsoport munkásságát, és egy mostani NEPOSTRANS-projektjét is.

magyar és román közvélemény álláspontját is. Megközelítésében mindenképp a békés egymás mellett élés lehetőségét hirdette, lehetőleg Magyarország területiségének megbontása nélkül, viszont széleskörű autonóm berendezkedést ígérve a kisebbségeknek. Ugyancsak október 31-én alakult meg Budapesten a Központi Román Nemzeti Tanács, többségében Román Nemzeti Párti (továbbiakban RNT) és szociáldemokrata politikusokból. Érdeemi munkájukat november 2-ától kezdték meg Aradon, Ștefan Cicio Pop lakóházában.² November 9-én a Román Nemzeti Tanács Aradról „ultimátumot” küldött a budapesti Magyar Nemzeti Tanácshoz, melyben bejelentették a románok elszakadási törekvéseit. Emellett a novemberben kibontakozó diplomáciai események is egyértelműen azt bizonyították, hogy az 1916-os bukaresti titkos szerződés területi követeléseit továbbra is érvényesnek tartják Románia felé. November 5-én nyilvánosságra hozták az ún. Lansing-üzenetet, melyben az állt, hogy az amerikai elnök „*rokonszenvez a mindenütt lakó románok nemzeti egységének gondolatával,*” valamint az USA ígéretet tett arra nézve, hogy befolyását érvényesíti ennek megvalósításában. Ugyanakkor Berlin is megüzente a román kormánynak, hogy amennyiben a kivonuló Mackensen hadseregét nem háborgatják, „*Románia törekvéseit jóindulatúan kezelik.*” Ezzel gyakorlatilag a győztes hatalmak mellett az addigi ellenfél is szorgalmazta Románia erdélyi bevonulását.³ A magyar hadsereg leszerelését és felbomlását a budapesti Nemzeti Tanács hadügyminisztere rendeleteivel és kijelentéseivel is siettette. A korábbi rend fenntartására alkalmas erők így a községekben a Nemzeti Tanácsok mellett önszervező módon létrejövő nemzeti gárdák voltak, amelyeknek az 1918 novemberi időszakban rengeteg teendőjük akadt. Ugyanis az őszirózsás forradalom hatására, valamint a hadsereg szétesésére reagálva számos helyszínen zavargások törtek ki. Ezek egy részéért a szétesőben lévő hadsereg kötelékei, azoknak is elsősorban a hátországi és hazatérő alakulatai voltak felelősek. „*A kolozsvári vasúti állomáson ezrével keresztülvonuló katonákat nem volt módunk visszatartani. Hiába vártuk őket meleg étellel, kávéval, hiába kötöttük lelkükre a haza védelmét, mindenki sietett tűzhelyéhez és oda, ahol a háromszáz korona leszerelési illetéket felvehette*” – emlékezett vissza Apáthy, megjegyezvén, hogy különös erőfeszítést igényelt, hogy ne legyenek nagyobb zavargások.⁴ A hadsereg mellett pedig megjelentek azok a fosztogatók, akik a közrend felbomlásán felbátorodva, vagy éppen a rendszerváltás ideológiai hátterét kihasználva cselekedtek. Az esetek többségének nem volt etnikai jellege, leginkább a szociális elégedetlenség tört a felszínre: a módosabb földbirtokosok, jegyzők vagy

2 Anton Drăgoescu (szerk.): *Istoria României. Transilvania*, vol. 2. Fundația „George Barițiu”: Cluj-Napoca, 1997. 634.

3 Fodor János: *Impériumváltás Erdélyben 1918–1921*. In: H. Szabó Gyula (szerk.): *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2018–2019*. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács–Kriterion Könyvkiadó: Kolozsvár, 2018. 192.

4 Apáthy István: *Erdély az összeomlás után*. Új Magyar Szemle, 1921/2–3. 149.

éppen Zetelakán a katolikus plébános esett áldozatául a sokszor alkohol miatt megrészegült népharagnak. Gyergyószentmiklóson a helyi birtokosok szenvedtek atrocitásokat (egyikük később belehalt sebeibe), a zavargásoknak a Marosvásárhelyről kivezényelt nemzetőrség vetett véget.⁵ Feldúlták Bethlen István mezősámsondi birtokát, de hasonlóan menekülnie kellett Theodor Mihali nagybirtokosnak a nagyilondai gazdaságáról. Talán a legkirívóbb eset a korabeli Krassó-Szörény vármegyei Facsádon történt, ahol a fosztogatások miatti polgárháborús hangulat fokozását a lugosi repülőosztag bombázása váltotta ki. A százas nagyságrendű áldozatokkal járó eseményt, akárcsak a jósikafalvi tűzharcok kivizsgálását román–magyar vegyesbizottság végezte.⁶ A budapesti kormányzat nem igazán volt ura a helyzetnek, ráadásul a vegyes lakosságú településen történt incidensek tovább hátráltatták egy esetleges magyar–román egyezség létrejöttét.

A kormányküldöttség Jászi Oszkár vezetésével november 13-án érkezett Aradra, kiegészülve erdélyi bizottsági tagokkal, valamint szász és sváb nemzeti tanácsok delegátusaival. A tárgyalások megkezdése előtt szóba kerültek a fentebb említett incidensek (különösen a jósikafalvi), valamint annak kezelési módzatai, ami különösen bizalmatlan légkört teremtett a találkozó felekben. A Román Nemzeti Tanács továbbá kifogásolta Apáthy István jelenlétét az Erdélyi Nemzeti Tanács részéről, mivel „*túlzottan sovínisztának és nacionalistának*” tartották.⁷ Továbbá fontos azt is kiemelni, hogy Jászi egyfajta konszenzuális javaslattal érkezett, javaslatait elfogadta az Erdélyi Szövetség szűkebb köre (pl. Bethlen István) is. Az RNT visszautasította Jászi ajánlatát, melyet követően egy 11 pontból álló átmeneti javaslatot tett, melyben a román többségű területeket teljesen az RNT fennhatósága alá helyezte volna. Azonban a román tárgyalófelek részéről erre is visszautasító válasz érkezett. Az elutasítás hatására Jászi értetlenül kérdezte: „*Végtére is mit akarnak a románok? Teljes elszakadást*” – válaszolta Iuliu Maniu. A visszautasítás nem konkrétan Jászi személyének szólt, mivel abban az időszakban azon kevesek közé tartozott, akinek szemléletét a román vezetők is tisztelték. A tárgyalásztalt Jászi súlyos zárszavakkal hagyta ott: „*mindkét tárgyaló félre rendkívüli felelősség nehezedik, mert a megegyezés meghiúsulása véleményem szerint mindkét félre igen nehéz következményekkel fog járni.*”⁸ Jászi utólag belátta, hogy eleve azzal a tudattal indult tárgyalni: viszonylag kevés esélye van meggyőzni a románokat.

5 Garda Dezső: *Gyergyószentmiklós közélete az első világháború utáni években és az Országos Magyar Párt.* Acta Siculica, 2012–2013. 381.

6 Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947.* Helikon kiadó: Budapest, 2018. 101–102.

7 Litván György – Varga F. János (szerk.): *Jászi Oszkár publicisztikája.* Magvető Könyvkiadó: Budapest, 1982. 314–316.

8 Uo. 322.

November 13-án (Jászi aradi tárgyalásai alatt) aláírták a belgrádi katonai konvenciót, melynek lényeges következménye, hogy a szövetségesek (így az újra hadat üzenő Románia is) megszállják Erdély egy részét, egészen a Pécs–Baja–Maros–Beszterce demarkációs vonalig. Bizonyos Román Királyságbeli előőrsök már november 12-én (MÁV jelentése szerint korábban is) megjelentek a Gyimesekben, melyet követően lassan haladva szállták meg az egyes székelyföldi településeket. A megszállásról a székelyföldi önkormányzati vezetők kétségbeesett táviratokban adtak hírt a budapesti kormánynak, ahonnan az a válasz érkezett, hogy a benyomuló román csapatok antant csapatoknak tekintendők és arra utasították a helyi közigazgatást, hogy gondoskodjon elszállításukról valamint élelmezésükről.

November 18-án (más források szerint 20-án) a RNT Vasile Goldiș szövegezésével egy világ népeihez címzett kiáltványt tett közzé, melyben a korábbi nyilatkozatokhoz képest sokkal világosabban fogalmazott az elszakadási törekvéseket illetően. A szöveg közzétételét követően kezdődtek meg azok a szervezkedések, amelyek a gyulafehérvári nagygyűlés megszervezését célozták meg. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a marosvásárhelyi „székely nagygyűlés” szervezése is. A gyűlésen a vártnál kevesebben jelentek meg, és a politikai konfliktusok okozták a szervezési problémákat is, amelyek következtében nem volt sikeres akció.⁹ A gyűlés a kormányhoz intézett kérelmében a megszállás elkerülését kérte, valamint, hogy az Erdélyi Nemzeti Tanács keretében hozzanak létre egy olyan szervezetet, amely a székelységet szervezné meg. Erre már végképp nem került sor, mivel december 2-án a román hadsereg bevonult Marosvásárhelyre.¹⁰ Jellemző, hogy a kommunikáció ekkorra már annyira akadozott, hogy a magyarországi vidéki hírlapok úgy értesültek a várható megszállásról, hogy megszakadt Marosvásárhely és Kolozsvár között a telefonos összeköttetés.¹¹

Azt megelőzően azonban lényeges esemény volt a december 1-jei román nagygyűlés. Ennek megszervezését illetően a november végén, Budapesten tartózkodó Iuliu Maniut Jászi Oszkár biztosította arról, hogy a magyar kormány nem fogja megakadályozni a nemzeti gyűlés megtartását. Sőt felső utasításra a MÁV különvonatokat biztosított a gyulafehérvári gyűlésre utazók számára.¹² A küldöttek mintegy fele-fele arányban érkeztek az erdélyi 26 vármegyéből, valamint Romániából és a hadsereg kötelékéből, továbbá hozzájuk

9 Döntően a Károlyi-kormány marosvásárhelyi exponensei és a Bethlen Istvánék által támogatott megyei konzervatív körökből álló csoportosulás nem tudott megfelelőképpen kiegyezni a szervezés elsőbbsége felett. Emellett Apáthy István sem támogatta teljes mértékben a gyűlés szervezőit. Lásd bővebben Fodor János: *Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922*. In: *Múltunk*, 2016/2. Budapest. 148–186.

10 Fodor, 2018. *Impériumváltás Erdélyben*, i.m.

11 *Reggeli Hírlap*, 1918. december 3.

12 Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története. Harmadik kötet 1830-tól napjainkig*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986. 1716.

csatlakozott több tízezer helyi és környékbeli lakos. Felolvasták a gyulafehérvári határozatot, melyet egyhangúlag fogadott el mind az 1228 delegált. Másik lényegi következménye a gyűlésnek a Kormányzótanács létrehozása volt. Másnap, december 2-án a mintegy kétszáz tagú Nagy Nemzeti Tanács egy 15 tagú végrehajtó testületet nevezett ki, melyet Kormányzótanácsnak hívtak (Consiliul Dirigent), Iuliu Maniu elnökletével. Az 1920 áprilisáig létező szervezet a megszállt magyarországi területek felett különböző igazgatási hatásköröket gyakorolt, mint a bukaresti kormány erdélyi reprezentánsa, amely az egyesítés kezdeti nehézségeit áthidalva ideiglenesen ellátta a közügyek intézését. Azonban fontos kiemelni, hogy a Kormányzótanácsnak a későbbiekben önálló külpolitikai, külkereskedelmi és katonai politikája nem volt, mert az szigorúan a központi kormányzat hatáskörébe tartozott, azonban még csonkított hatáskörrel is az impériumváltás egyik meghatározó törvényhozó szerveként működött.

Magáról a gyulafehérvári nagygyűlésről mintegy mellékes információkat közölt az erdélyi magyar sajtó, így a közvéleményt részleteiben ekkor nem tájékoztatták a gyűlés jelentőségéről. Az egyik meghatározó kolozsvári napilap, az *Ellenzék* december 2-i számában „*Nem volt egységes a román nemzetgyűlés*” címmel közölt beszámoló cikket (a lap második oldalán), kiemelve, hogy a román szocialista küldöttek nem álltak feltétlenül az elszakadás mellett.¹³ Ez nagyjából megfelelt Apáthy utólagos reflexióinak is,¹⁴ ami azért lehet félrevezető, mivel ha voltak is kis számban olyan román szocialista küldöttek, azok legfeljebb a politikai berendezkedést kifogásolták, az egyesülés ellen pedig nem igazán lehetett hangjuk, mivel számszerűleg is kiszorultak a további döntéshozásból. A hasonló tájékoztatlanságot és a helyzet teljes félreértését fokozta a lap december 4-i számában megjelent marosvásárhelyi publicisztika, melyben „megnyugtadják” a kedves olvasót, kijelentve, hogy a „*román nemzetgyűlés határozata nem lehet más, csak egy óhajlás*” vagy utópisztikus törekvés arról, hogy mit szeretnének megvalósítani. Ugyanis a „*józan román nép irtózik a romániai bojár és korrupt uralomtól, és vissza fogja sírni az annyit szidott magyar elnyomást.*”¹⁵ A nagygyűlés határozatai ellen Károlyi és kormánya tiltakozását fejezte ki, ugyanakkor kényszerűségből óvatosságra intette az erdélyi magyarságot, hogy lehetőleg kerüljék az összetűzéseket a bevonuló csapatokkal szemben. Az események hatására az erdélyi ügyek irányítására – amelyekre láthatólag nem igazán volt eddig se befolyása a kormánynak – a minisztertanács egy Kelet-magyarországi Főkormánybiztosságot hozott létre, kolozsvári székhellyel, és a román tiltakozások ellenére Apáthy István vezetésével. A főkormánybiztosságot a maga tizennégy

13 *Ellenzék*, 1918. december 2.

14 Apáthy, 1921. Erdély az összeomlás után, i.m. 163–164.

15 *Székelly Napló*, 1918. december 4.

ügyosztályával Apáthy december közepéig szervezte meg, olyan személyiségeket bevonva, mint a szociáldemokrata hírlapíró, Vincze Sándor, a polgári radikális színházigazgató, Janovics Jenő, szintén szociáldemokrata Jordáky Lajos, valamint az egykori főispán, Papp József.¹⁶ Maga a kormánybiztosság hatásköre arra a 26 erdélyi vármegyére terjedt volna ki, amelyekről a gyulafehérvári kiáltvány is szólt, de a gyakorlatban leginkább Kolozsvárra és környékére korlátozódott. Tevékenysége pedig a december 22-ére meghirdetett kolozsvári magyar népgyűlés megszervezésében nagyrészt ki is merült. Eközben a román hadsereg rég átlépte a demarkációs vonalakat, és helyi francia katonatisztek (így Berthelot tábornok) hallgatólagos támogatásával, olykor „szándékos” félreértések miatt folyamatosan haladt előre, gyakorlatilag ellenállás nélkül.¹⁷ 1919. január közepére elérte a Máramarosziget–Nagybánya–Zilah–Csucsá vonalát, áprilisban pedig Nagyváradra, Szatmárnémetibe és Nagykárolyba vonult be.

Az impériumváltás következő fázisa az erdélyi helyi közigazgatásoknak a Kormányzótanács ellenőrzése alá vonása volt. Ennek megfékezésére, valamint a hatalmi helyzet átalakulására való reakcióként történtek bizonyos kísérletek az önálló helyi hatalmi központok kialakítására: ilyen volt a Bánáti Köztársaság Temesvár központtal, a Székely Köztársaság Székelyudvarhely központtal, vagy Bánffyhunyadon a Kalotaszegi Köztársaság. Azonban ezek nem példa nélküli, de nagyon rövid életű, többnyire inkább sikertelen kísérletek vagy próbálkozások voltak, melyeket hadsereg és önálló szervezeti háttér nélkül nem volt lehetőség megvalósítani.¹⁸

Az impériumváltás a megszállást követő egyik jellemző stációja a nagy közgyűlések, valamint az önálló helyi autonómiák kialakítására tett sikertelen kísérletek után az erdélyi önszerveződési mozgalmak megjelenése volt. Választás elé került az erdélyi magyar politikai elit is. Egy részük Magyarországra települt, és itt folytatta politikai tevékenységét. Ilyen volt például Bethlen István, ifj. Ugron Gábor és mások. Többen viszont amellettt döntöttek, hogy Erdélyben maradnak, és a román állam keretei között folytatják az életüket. Ebbe a csoportba tartozott többek között Bernády György, Gyárfás Elemér, Ugron István, Jakabffy Elemér, Bethlen György, Kós Károly és még sokan mások.

Önszerveződés kérdéskörében Bárdi Nándor öt modellt különített el, melyekből három nagyjából meg is valósult, illetve a realitásokhoz igazodva érvényesülni látszott. Az egyik lehetőség az új impérium keretei között kulturális-közjogi szervezet létrehozása, amely az erdélyi magyarságot közjogi személyiségként képviseli a különböző fórumokon. Itt szóba

16 Romsics, 2018. Erdély elvesztése, i.m. 142.

17 Uo. 144.

18 Fodor, 2018. Impériumváltás Erdélyben, i.m.

jöhetett az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet hálózatának és infrastruktúrájának ilyen célú felhasználása, de a későbbiekben főleg a Magyar Szövetség töltötte be a leírt szerepkört.¹⁹ Másik lehetőség a saját önálló párt létrehozása, amely politikai célokkal a közösségi képviseletet látja el. Ennek szervezése ideológiai és bürokratikus okokból különböző nehézségekbe ütközött, de végső soron a Magyar Néppárt, a Magyar Nemzeti Párt és a későbbiekben ezek integrálásával a romániai Országos Magyar Párt ezt a modellt követte.²⁰ A harmadik modell – és itt részletesebben ezt bontjuk ki – a román pártokon belüli politizálást követte. Bárdi szerint ez sem volt reális alternatíva, mivel a román pártok többsége nem rendelkezett a kisebbségi elitek számára elfogadható nemzetiségi programmal, de ettől függetlenül szinte végig jellemző volt a két világháború közötti időszak Romániájában, hogy valamely román párt magyar nemzetiségű jelölteket indítson a választásokon. Őket a magyar közvélemény és politikum is renegátoknak tekintette.²¹ Ez azonban nem akadályozta, különösen a kezdeti periódusban, hogy ilyen tömörülések megjelenhessenek, különböző motivációkkal: a karrierizmus és az anyagi lehetőségek gyarapodásán túl bizonyosan voltak olyanok, akik valóban hihettek abban, hogy ez a közvetítési mód jelentheti az egyik reális alternatívát a magyar közösség számára.

1919 novemberében a román hatóságok által megszállt valamennyi területen országgyűlési választásokat tartottak. Erdélyre vonatkozóan a Kormányzótanács által meghozott választási jogszabályok voltak érvényben, melyek részben különböztek más területek szabályozásaitól. Így az általános, titkos és egyenlő választójog bevezetése mellett, eltérően Románia többi részétől, a szavazást nem tette kötelezővé, valamint a listás szavazást csak néhány városra terjesztette ki, máshol egyéni körzetes szavazás maradt. A körzetek nagyjából a korábbi, vagyis 1918 előtti választási körzetek mintáit követték. Szavazati jogot azok a volt magyar állampolgárok szerezhettek, akik a választói névjegyzékek rögzítéséig a román állampolgárságra optáltak, de gyakorlatilag nagy többségük kimaradt a névjegyzékből.²² Minimális változtatásokkal, de ugyanezen törvénykezés volt érvényben az 1920-as és az 1922-es parlamenti választásokkor is. Az első két választás alkalmával az általánosan elfogadott álláspont az erdélyi magyarság részéről a politikai passzivitás volt. A politikai passzivitás miatt nem jöhetett létre hatékony politikai érdekképviselet. Ezt részben az okozta, hogy a Magyarországról különböző csatornákon beérkező utasítások megtiltották a hűségeskü letételét a román államra, s aki ezt mégis megtette, azt hazaárulónak minősítették,

19 Bárdi Nándor: *Ottthon és Haza*. Csíkszereda: Pro-Print, 2013. 108, 110.

20 Uo. 109–110.

21 Uo. 109.

22 Szabó Csongor: Választások és parlamenti elit a két világháború közötti Székelyföldön. In: Székelyföld, 2018/6. Letöltés helye: <http://www.hargitakiado.ro/>; letöltés ideje: 2019. 09. 28.

és megfenyegették, hogy a békeszerződés aláírása után, Magyarország kedvező helyzetbe kerülése esetén (vagyis, ha a Párizsban születendő döntés miatt visszatér a magyar impérium) az állásából felfüggesztik és hazaárulásért elítélik. A sajtó ezt csak utólag említette részletesen. Marosvásárhelyen 1920 novemberében közölték Teleki Pál interjúját, ahol azt nyilatkozta, hogy a magyar kormány rendeletei utasították az erdélyi tisztviselőket a hűségük megtagadására.²³

A passzivitás ellenére voltak olyan csoportok, amelyek indultak volna az 1919-es választásokon. Ilyen volt Maurer Béla és csoportosulása, aki a nagyszebeni *Új Világ* című lap szerkesztője volt. A történetírásban a csoportosulást az *Új Világ* lap körékként honosították meg, mivel az ebből kinövő pártformáció létrejött és gyakori névváltoztatása legalább olyan gyors volt, mint az eltűnése a politikai közéletből.²⁴ A politikai aktivitás feladásának ilyen gyors változata mindenképp meglepetésszerű volt, alakulása pedig az opportunizmus és a helyzethez való alkalmazkodás érdekes egyvelegét adta.

Magának a csoportosulásnak nem volt tulajdonképpen karizmatikus vezetője, vagy nem köthető kizárólag egy személyhez, így inkább azon megnyilvánuló hangadókat lehet kiemelni, akik többnyire exponáltak magukat ebben az időszakban. A csoport és ennek szócsöveként induló lapot 1919 márciusában kezdték el megszervezni Kolozsváron és Nagyszebenben. A véleményformáló kolozsvári lapok szerint a nagyszebeni központú *Új Világ* újság indításához száz és román forrásokból biztosították a kezdőtőkét.²⁵ A lap első száma 1919. április 4-én jelent meg, főszerkesztőként Lengyel Béla, szerkesztőként Márton Andor és kiadói laptulajdonosként Ürmösi Maurer Béla volt feltüntetve. Az impériumváltás időszaka előtt egyikük sem volt jelen a politikai életben. Maurer nagybirtokos családból származott, nagybátyja Alsó-Fehér vármegyei főispán volt, apja pedig id. Maurer Béla jelentős birtokokat örökölt Bólyán. Fia pedig a lapszerkesztést megelőzően közgazdasági pályán érvényesült, különböző bankoknál dolgozott. Bevallása szerint jelentős összegeket fektetett be a családi örökségből a lapindítási történetbe. Maurer társairól kevesebb információval

23 *Székely Napló*, 1920. november 23. Továbbá Kertész Jenő visszaemlékezésében említi, hogy azokról a tisztviselőkről, akik a hűségük le nem tétele miatt elvesztették állásukat, a magyar állam gondoskodik. Lásd Kertész Jenő: *A tíz év előtti Erdély napjai*. Letöltés helye: <http://korunk.org>; letöltés ideje: 2019. 09. 27.

24 A magyar történetírásban Nagy György esszéjében dolgozta fel elsőként ennek problematikáját a rendszerváltás után. Ezt követően Tóth Szilárd és Szabó Csongor tértek ki részletekbe menően a csoportosulás történetére. Lásd: Nagy György: Erdélyi magyar szellemi élet a két háború között (1918–1940), In: *Korunk*, 1999/5. Tóth Szilárd: Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, avagy az *Új Világ* körüli csoport. In: *Acta Siculica*, 2016–2017. Szabó, 2018. Választások, i.m..

25 Az *Ellenzék*, valamint a Keleti Újság is hírt adott az alapításról, ugyanis a bizonytalan időszakban már csak a cenzúra miatt is inkább megszűnnek, mintsem alakulnak új sajtóorgánumok. Keleti Újság, 1919. március 6., valamint *Ellenzék*, 1919. április 2.

rendelkezünk. Lengyel Béla korábban aradi ügyvédként tevékenykedett, de szépíróként is kipróbálta magát, Márton Andor pedig az új világos karrierje előtt a Theresianumban dolgozott.²⁶ A további időszakban is az írások derékhada tőlük származott. A furcsa grafikájú fejlécen kétoldalt egy-egy felkelő napot idéző ábra látható. A bal oldali ábra alatt „nyelvünkben élünk” szöveg olvasható, ami vélhetően arról szeretett volna tanúbizonyságot tenni, hogy magyar nyelvű célközönségnek szólnak. A másik oldalon az említett ábra alatt pedig „a munka boldogít” felirat magyarázata ennél zavarosabb, ugyanis nem világos, hogy a szerkesztők munkájára utal, vagy valamiféle gesztus a szociális érzékenységről, esetleg a munkásmozgalom felé rejtett üzenet. Az bizonyos, hogy semmiképp sem utalás a Magyarországon éppen zajló Tanácsköztársaságra, ugyanis számos esetben ennek káros hatásaira hívják fel az olvasók figyelmét, ugyanakkor más írásokban a szociáldemokráciát éltetik.²⁷ A lap saját létjogosultságáról először a megalakulását követő hónapban nyilatkozik. Maurer Béla szerint „nem volt az erdélyi magyarságnak egy olyan orgánuma, mely Erdély jelenlegi központjában az Erdély ügyeit intéző román kormányzótanács mellett, az erdélyi magyarság ügyeivel foglalkozott volna,” és ezzel látták indokolni a lapindítást. Ugyanakkor még javában zajlott a párizsi békekonferencia, az Új Világ egyértelműen állást foglalt az Erdélyt érintő területi kérdésben: „bármilyen rosszulesik is, de ki kell mondanunk, hogy a gyulafehérvári nemzetgyűlésnek a számarányt tekintve a Wilsoni pontok alapján joga volt Erdély hovátartozandósága fölött határozni”, ugyanakkor pedig „Magyarországtól nem várhat az erdélyi magyarság segítséget.”²⁸ Így egyértelművé vált, hogy a csoportosulás tulajdonképpen az erdélyi Kormányzótanácshoz alkalmazkodó, annak majdhogynem magyar nyelvű szócsöveként nyíltan kereste a kapcsolatot és a lehetőséget a berendezkedőben levő román politikai erőkkal. Látható módon a lap és a csoportosulás politikai identitása zavaros, ugyanis elítélik és hibáztatják a háború előtti magyar politikát, ugyanakkor a szocializmus és a polgári radikális eszméket kiemelten propagálják. De ezek mellett Truppel Győző, aki később csatlakozott a csoportosuláshoz, a keresztény értékekről cikkezett, Márton Andor szerkesztő pedig a monarchizmust éltette. Utóbbi nem véletlen, mivel 1919 júniusában az Új Világ volt az egyetlen magyar lap, amely részt vett Ferdinánd király nagyszabeni látogatása alkalmából a különböző rendezvényeken, ahogyan a lap tulajdonosa, Maurer Béla az esti ünnepi bankettre is ellátogatott.²⁹

26 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 352.

27 „A jövő a szocializmusé, a tisztult, revideált programú szocializmusé” Új Világ, 1919. július 13.

28 Új Világ, 1919. május 9.

29 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 354.

A csoportosulás igazán érdekes fordulata 1919 augusztusában következett be, amikor kiderült, hogy novemberben országgyűlési választásokat írnak ki, emiatt pedig egyértelműen az ezen való részvételt vették fontolóra. Egy e célból tervezett marosvásárhelyi találkozó az érdeklődés hiányában elmaradt, azonban szeptember 25-ére Nagyszebenbe újabb „Erdély-szintű” tanácskozást hívtak össze. A rendezvényre meghívást kapott Bernády György, korábbi marosvásárhelyi polgármester, főispán, de gyaníthatóan mellette másokat is meghívhattak. Bernády meghívása azért is érdekes, mivel annak ellenére, hogy a volt marosvásárhelyi polgármester a „régí rendszer” politikusa volt, az impériumváltás időszakában más tevékenységgel is foglalatzkodott: pályát váltva a Zabolai Faipari Részvénytársaság igazgatósági tagjaként tevékenykedett, annak ügyvezetésével foglalkozott. Bernády Bethlen Istvánon keresztül kerülhetett kapcsolatba a részvénytársaság tulajdonosával, Mikes Árminnal, ugyanis a vállalkozó sógora volt a későbbi miniszterelnöknek. Bernády ügyvezetőként folyamatosan ingázott a főváros és a részvénytársaság érdekeltségébe tartozó területek között. Bár háború volt, és a Monarchia utolsó hónapjait élte, a Mikes-féle vállalkozás folyamatosan bővült, és hatalmas beruházásokat tervezett.³⁰ Fő felvásárlói a romániai gazdasági és politikai elit érdekeltségébe tartozó vállalatok voltak, akikkel szintén Bernády üzletelt. Emiatt gyakori útjai voltak Bukarestbe, ahol személyes kapcsolatokat alakított ki a Román Királyság főbb kormányzati tényezőivel. Kapcsolathálója olyan személyekből épült fel, mint néhány későbbi miniszterelnök: Alexandru Averescu, Marghiloman, Take Ionescu, Octavian Goga, Iuliu Maniu, valamint Văitoianu.³¹ Az őszirózsás forradalom kitörése Budapesten érte, ahonnan csak 1919 nyarán tudott visszaszökni Erdélybe, Marosvásárhelyre, ahonnan folytatta tevékenységét, politikai tőkét hasznosítva közbenjárt a Kormányzótanácsnál az iskolakérdéssel kapcsolatban és egyéb ügyekben.³² Ezért nem véletlen Bernády meghívása az Új Világ köre részéről, ugyanis kapcsolatai révén akár politikai legitimitást is kovácsolhattak volna, amennyiben sikerül meggyőzniük az ügynek. Szeptember 23-i keltezésű levélben válaszolt Maurerék felhívására. Levelében megindokolta, hogy miért nem vesz részt, valamint mit gondol a szervezkedésről. Távolmaradását elsősorban azzal indokolta, hogy tulajdonképpen nem ismeri sem célját, sem eszközeit a nagyszebeni társaságnak. Ugyanakkor a szervezkedést, a tanácskozást, a párbeszédet szükségesnek találja. *„Tisztában ma csak az áll előttem, hogy az erdélyrészi magyarság a még megmaradt anyagi és kulturális értékeknek a köz javára való megoltalmazhatása céljából a lehető legsürgősebben*

30 Fodor János: *Bernády György. Politikai életrajz*. Lector Kiadó Erdélyi Múzeum-Egyesület: Marosvásárhely–Kolozsvár, 2017. 127–128.

31 Uo.

32 Uo. 130–131.

*egy erős nemzeti alapon álló szervezetbe tömörítendő.*³³ A barokkos megfogalmazás ellenére Bernády tulajdonképpen azt mondja, hogy a politikai passzivitás nem megoldás, így a szervezkedés nem az ördögtől való. Levele további részében arról is figyelmezteti az Új Világ körét, hogy a szervezkedésben *„elfogultság, harag, bosszú, önös-célok, egyéni aspirációk, avagy éppen tőlünk távol eső érdek pillanatnyira se zavarja meg tisztánlátásunkat és ítélőképességünket.”* Azzal zárja, hogy *„a többbit bízunk egyelőre a békekonferenciára, amelytől bölcs és igazságos ítéletet várunk.”*³⁴ Vagyis tulajdonképpen türelemre inti a társaságot, hogy felelőtlen kalandorságra ne vállalkozzék. Az igencsak udvarias visszautasítást az Új Világ tanácskozásán felolvasták, és vagy szándékosan, vagy tendenciózusan félreértelmezték, miszerint Bernády (mások mellett) támogatását és szimpátiáját fejezte ki, valamint a *„szervezkedést szükségesnek tartja s elérkezettnek látta az időt az erre vonatkozó munka mielőbbi megkezdésére.”*³⁵

A munkát valóban elkezdték, jelölteket állítottak, sőt Bernádyt táviratilag próbálták meggyőzni, hogy a Maros megyei szenátori körzetben induljon, mivel erről egyeztettek az ottani prefektussal, valamint Constantin Bucşannal, a kormányzó Román Nemzeti Párt titkárával.³⁶ Bernády részéről ekkor szó sem lehetett a választásokon való indulásról, így vélhetően válasz nélkül hagyta Maurerék felkérését. A vitatott szervezkedésük azonban így is eredményre vezetett. A képviselőházba bejutott parlamenti csoport tagjai: Lengyel Béla (Szatmár megyei kerület), Maurer Béla (Gyergyószentmiklós), Fekete András (Kézdivásárhely), Morvay Endre (Kovácsna), gr. Nesselrode Károly (Bihar), Fáy József (Udvarhely), Szabó Gábor (Udvarhely), Pető Mózes (Udvarhely) A szenátusba bejutottak: Truppel Győző (parajdi körzet), br. Daniel Lajos (Udvarhely), Herepei Iván (Kézdivásárhely), Keresztszeghy Lajos (Szatmár).³⁷ A bejutottak számarányát tekintve elmondható, hogy a két világháború közötti időszak eredményeihez mérve viszonylag erősnek mondható, ha összevetjük, például az 1927-es országgyűlési választások eredményeivel, ahol az akkori Országos Magyar Párt nyolc képviselői és mindössze egy szenátori helyet szerzett. Ugyanakkor megemlítendő, hogy az 1919-es választások kapcsán az Új Világ csoportosulása vélhetően olyan módon egyezett meg a román pártok részéről indulókkal, hogy úgy és azokban a (többségében magyarok lakta) körzetekben indítottak jelölteket, ahol nem volt ellenjelölt, így szavazat nélkül a választási bizottság automatikusan megadta a mandátumot.³⁸

33 Arhivele Naşionale ale României, Direcţia Judeţeană Mureş (továbbiakban ANDJ MS) Fond Personal Bernády György, 30/1919. sz., 1–3. f.

34 Uo.

35 Új Világ, 1919. október 2.

36 ANDJ MS Fond Personal Bernády György, 30/1919. sz., 4. f.

37 Új Világ 1920. március 20., Monitorul Oficial, Partea a II-a. Desbaterile Adunării Deputaţilor, 1919. november 23.

38 Szabó, 2018. Választások, i.m.

Parlamentbe való bejutásukat követően kezdődött el a pártszervezés a csoportosulás körül: 1919. november 27-én a bukaresti Grand Hotelben tartott értekezleten döntött a pártalapítás lehetőségéről. Itt alakították meg az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt (ESZNM DP) nevezetű politikai alakulatot „*az összes magyar érdekek védelme és támogatása céljából.*”³⁹ A párt elnökének Daniel Lajost, alelnököknek Morvay Endrét és Maurer Bélát, ügyvezető párttitkárnak Nesselrode Károlyt, sajtóreferensnek Lengyel Bélát választották. A párt hivatalos lapja az Új Világ lett. A nevéből következtethető, hogy egy (túl) sok mindenre kiterjedő, de ugyanakkor kevés konkrétumot rejtő politikai koncepció volt. Ennek születésekor már elkezdődtek az első viták, elsősorban a tisztségek felett, ugyanis az említett pártalapító gyűlésről a vasúti forgalom szünetelése miatt Herepey Iván szenátor és Fáy József képviselő is lemaradt.⁴⁰ A párton belüli feszültségeket tetézte a párttagok parlamenti megnyilvánulása. A csoport részéről a parlamentben elmondott beszédekkel a tagok között nem volt egyetértés. Ezek tartalmával vagy nem értettek egyet, vagy kérték a felszólalások előtt a párton belüli egyeztetést. Első alkalommal Fáy József szólalt fel az 1920. február 16-i parlamenti közgyűlésen. Itt felszólalt „*abban a reményben, hogy életérdekeik az új állam határain belül védelemre találnak, a székelyek nyugalommal és bizalommal fogadták a Romániával való egyesülést (hosszas taps).*” Majd így folytatta: *Nem tagadom, hogy léteztek olyanok, akik agitációs szövegeket használva a székelység bölcs nyugalmaát háborítani akarták. De Képviselő Urak, ezeknek semmi jelentőségük nincs. Ezek az emberek nem tudják becsapni és megbolondítani bölcs, szófogadó, munkás székely népünket. A székelység 1500 éve él az erdélyi hegyek lábainál, történelmének többségét a magyar állam mostohagyermekékként élte meg (hosszas taps). A különálló hagyományos székely életmód a magyar sovíniszta törekvések áldozatává vált, majdnem ugyanúgy ahogy a más, régi, a magyar állam területén élő nemzetiségek (egybehangzó taps, kiáltások). A más népekhez viszonyított (és a magyarhoz képest is) elkülönülő identitás fejlettségére bizonyíték az, hogy a székely csapatok 1600 körül Mihai Viteazul seregével közösen harcoltak (viháros taps, kiáltások).*”⁴¹ A téli-tavaszi parlamenti ülészakon Fáy mellett Truppel Győző és Maurer Béla is hasonlóan nyilvánult meg a román országgyűlésben, többnyire elnyerve a hallgatóság tetszését. Azonban az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt és parlamenti tagjai kevésbé váltak népszerűvé az erdélyi magyar közvélemény szemében. A párt 1920 márciusára gyakorlatilag megszűnt, tagjai pedig a politikai túlélésre rendezkedtek be. Az erdélyi lapok alapján a róluk szóló, többnyire gúnyos megjegyzéseket

39 Új Világ, 1919. december 6.

40 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 358.

41 Új Világ, 1920. február 27.

a magyarországi lapok is gyakran szemlézték, így vélhetően szereplésük ismert volt a trianoni Magyarországon is.⁴²

A trianoni békeszerződés aláírása előtt egyes kapcsolatokkal rendelkező erdélyi szereplők, mint például Bernády György, aki ekkor már kapcsolatai révén tudomást szerezhetett a békeszerződés tartalmáról, így tisztában volt azzal, hogy marad a román impérium. Bukaresti forrásaitól megtudta, hogy ismét választások közelednek, így vállalta a politikai cselekvés beindítását és megszervezését. Három röpiratot adott ki, kettőt 1920 májusában (*Emlékirat és Nyílt levél*), valamint egyet ugyanazon év júliusában (*Előterjesztés a magyar tisztviselők és ügyvédek esküvétele tárgyában*). Alexandru Averescu miniszterelnöknek személyesen átnyújtotta az erdélyi magyarság főbb jogi sérelmeit felsoroló dokumentumokat. Röpiratai közül a *Nyílt levél* volt az, amely elsősorban az erdélyi magyarsághoz szólt. Ebben az aktuális kérdéseket boncolgatta: a politikai aktivizmust propagálta egy általa elképzelt Magyar Nemzeti Párt szervezésében.⁴³ Összességében röpirataival Bernády célja egy szűrőpróba volt az erdélyi magyar közvélemény felé annak kipuhatolására, hogy elkezdődhet-e a legitim politikai szervezkedés. A sajtócenzúra miatt kevés visszajelzés érkezett írásaira. Ennek ellenére megállapítható, hogy kísérlete kudarcot vallott, ugyanis a közvélekedés nem támogatta a törekvéseit, és gyanúsán figyelték a bukaresti kapcsolatépítéseit.⁴⁴ Röpiratai publikálása után Averescu ajánlott neki képviselői helyet a parlamentben, amit Bernády nem fogadott el. *Nyílt levelét* közvetlenül a júniusi parlamenti választások előtti napokban publikálta, és ha nem lett volna a tiltakozás, valószínűleg sikeresen indulhatott volna képviselőségért. Indulása azonban még ekkor sem jöhetett szóba, ami azzal is magyarázható, hogy akkor még nem írták alá a trianoni békeszerződést, valamint Bernády akciója a kolozsvári magyar politikai köröket is „sérthette”, amelyek emiatt nem tekintették legitimnek. Ez főleg 1920 novemberében derült ki Sepsiszentgyörgyön, ahol hazaárulónak bélyegezték Bernádyt, amiért szót emelt a románokkal való együttműködés és a parlamenti képviselet érdekében.⁴⁵ Emellett pedig többen Székelyföldről is, elsősorban Kolozsvárról, várták a kezdeményezést, ezért sem nézték jó szemmel Bernády marosvásárhelyi szervezkedését. És nem fér kétség ahhoz sem, hogy nem kis része volt abban az Egyesült Székely

42 Pl. az Est című lap „gyászmagyarként” hivatkozott rájuk, akik „hamar letépték az özvegyi fátyolt, amit hazájukért viseltek, és sietve felcsaptak a hódítók szolgáinak és uszályhordozóinak,” majd név szerint sorolja fel őket. Est, 1920. március 19.

43 Tisztában volt a meglévő kisebb politikai alakulatokkal is, mint amilyen az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, de azok szervezését nem tartotta célszerűnek. Fodor, 2017. Bernády György, i.m. 131.

44 Röpiratait még szépírói szempontból is bírálták. Uo.

45 „Bernádynak a székelyek a szemébe mondták, hogy hazaáruló.” *Kelet-magyarország*, 1920. november. 15. o.

Nemzeti és Magyar Demokrata Párt szereplésének is, hogy 1920 júniusában még nem lehetett aktív politikálásról beszélni az erdélyi magyar közgondolkodásban. A Keleti Újság 1921 februárjában (!) írta, hogy „*ha Maurer-Fáy et comp. nem huligán politikát csináltak volna Bukarestben, talán miféleként sem volna olyan nagy az idegenkedés a parlamenti részvételtől.*”⁴⁶ Bernády nem indult a képviselő-választásokon, és szervezkedési kísérletéhez hasonlóan Gyárfás Elemér Dicsőszentmártonban, míg Paál Árpád (az impériumváltás napjaiban) Székelyudvarhelyen próbálkozott aktív politikálással, ami ugyancsak kudarccal végződött.

Ehhez képest az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt kettévált, és így jelentkezett be az 1920-as megmérettetésen. Az Új Világ-csoport egy része, Független Demokrata Párt néven indult, ami azonban teljes kudarccal zárult. Az előző választásokhoz képest olyan választókerületben méretkeztek meg, ahol immár ellenjelöltjük is volt. Lengyel Béla Szatmár megyében jelöltette magát, ahol 261 szavazattal csak a harmadik helyen végzett, Bihar megyében Nesselrode Károly méretkezett meg és kapott 640 szavazatot, ami szintén elégtelen volt a bejutáshoz. A ESNM DP-ből a román Néppártba igazolt csoportból Szabó Gábor, Fáy József és Pető Mózes Udvarhely megyei körzetekből, Fekete András háromszéki körzetből bejutottak a parlamentbe, mindegyik ellenjelölt nélküli körzetből. A szenátusba Morvay Endre háromszéki, Daniel Lajos udvarhelyi körzetből jutottak be, szintén ellenjelölt nélkül.⁴⁷ Az Új Világ lap először Kolozsvárra tette át székhelyét, majd onnan az év végén Bukarestbe költözött, ahol végleg megszűnt.

A csoportosulás tagjai ideig óráig korábbi politikai tőkájüket kamatoztatva elhelyezkedtek, azonban későbbi utóéletük nem ismert. Közülük néhányan továbbra is foglalkoztak lapkiadással: a korábban az Új Világnál tevékenykedő Ébert András, aki a források szerint előbb katolikus, majd állásából menesztett unitárius (!) lelkészként, román tőkével működteti a Székelyudvarhely című lapot 1921-ben.⁴⁸ Szintén katolikus Truppel Győző, aki a dicsőszentmártoni plébánosi állásából lett menesztve, illetve rövid ideig képviselő volt az Új Világ csoportban, megvásárolta a marosvásárhelyi Egyetértés című lapot, emellett pedig a bukaresti nemzetiségi minisztérium sajtóreferenseként jutott álláshoz.⁴⁹ Fáy József ugyan a román Néppárt színeiben ismét képviselőséghez jutott, azonban helyét átadta Nicolae Titulescu pénzügyminiszternek, cserébe pedig Románia Japánba küldött követének nevezték ki.⁵⁰ Morvay Endre aki Fáyhoz hasonlóan néppárti hátszéllel szenátusi helyhez

46 Keleti Újság, 1921. február 24.

47 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 361.

48 A Nép, 1921. június 12. valamint Magyarország, 1921. szeptember 21.

49 Magyarország, 1921. szeptember 21.

50 Szabó, 2018. Választások, i.m.

jutott, azonban ezt később ő is lecserélte Háromszék megye alprefektusi tisztségére.⁵¹ A csoportosulás egyik vezetőjének számító Maurer Béla szintén visszavonul a nyilvánosság elől, mindössze néhány publicisztikával hívta fel magára a figyelmet. Az 1923-ban megjelenő rövidebb lélegzetű írásában röviden reflektál az Új Világos tevékenységére. „1919-ben erősen hittem, hogy helyes volt az a döntés, hogy az akkori magyar közvéleménnyel egyet nem értve, azt vallottam, hogy minden magyar tisztviselő maradjon a helyén, a román nemzet baráti hangon beszélt, és ezáltal békében lépünk be az új államalakulatba.”⁵² Politikai szerepvállalását azzal indokolta, hogy a vezető román politikusoktól azt az ígéretet kapta: a kisebbségeknek még nagyobb jogkört fognak biztosítani, mint amennyit a békeszerződés garantált, emellett lehetőséget látott a magyarok történelmi értékének elismerésére.⁵³ Kisebbségi kérdésről megjelennek írásai az 1930-as évek végén is, ami pedig a karrierjét illeti, kormány mellett dolgozó kisebbségi szakértőként tevékenykedett.⁵⁴ Látható tehát, hogy az erdélyi magyarság impériumváltás körüli időszakában sem volt példa nélküli az opportunista megnyilvánulás, amiért tulajdonképpen renegát vagy hazaáruló megbélyegzés járt, a történetírás részéről pedig a szinte teljes feledés. A román pártokba való betagozódás sem volt kizárólag az új világosok „találmánya”, ugyanis a korszakra a későbbiekben is jellemző volt, hogy bizonyos pártoknak megvoltak az „ügyeletes magyar” jelöltjei. Ezek közül talán kirívó esetnek számított a Kiss Géza példája, aki igencsak impresszív karriert futott be. A Kiss Mór jogászprofesszor fiaként a monarchia időszakban a kolozsvári egyetemen szerzett jogi diplomát, majd a budapesti minisztériumban helyezkedett el. Később egyetemi oktatóként megfordult Kolozsváron, Nagyváradon, mígnem a debreceni Tudományegyetem rektora lett az 1918–1919-es tanévben. Ezt követően az Egyetemi Tanács tudta nélkül elutazott Nagyváradba, ahol intézménye nevében üdvözölte Ferdinánd királyt. Debrecenben nem tért vissza, és Kolozsvárt 1919 tavaszán a hűségeskü letétele mellett agitálta az ottani magyar egyetemi tanárok körében, azonban mindenki visszautasította. 1920–1922 között a bukaresti Igazságügyi Minisztérium erdélyi osztályán tanácsos volt, 1922-től a Nemzeti Liberális Párt parlamenti képviselője, 1927–1928-ban, illetve 1931–1932-ben szenátor, majd 1933-tól Kolozsvárt működött ügyvédként, majd a második bécsi döntést követően ismét Bukarestben a Nemzetiségi minisztérium államtitkára. A háborút követően visszatért Kolozsvárra, ahol a Bolyai Tudományegyetemen jogot tanított.⁵⁵

51 Uo.

52 Maurer Béla: *Câteva cuvinte sincere către națiunea română*. Nagyszeben: Tipografia Sibiului 1923. 1–2.

53 Uo.

54 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 361.

55 Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 350.; Bárdi, 2013. Otthon és Haza, i.m. 423.

Összességében elmondható, hogy ezek a szereplők tulajdonképpen egy olyan korszakban vállaltak politikai aktivitást, amikor az erdélyi magyar álláspont még messze nem döntött ebben a kérdésben. Bernády György 1920-ban megjelent röpiratai, Kós Károlyék 1921-es kiáltványa még igencsak messze jártak attól, hogy egyértelműen meggyőzzék a lassan működő közvéleményt a politikai aktivitás megkezdéséről. Bernády György 1921 decemberében azzal sürgette Ugron István későbbi OMP elnököt, hogy immár „*eldöntendőnek tartja a politikai aktivitás kérdését.*”⁵⁶ Immár a Magyar Szövetség jelölésében részt vehetett az 1922-es választásokon, illetve bejutván az országgyűlésbe, április 10-én elmondhatta szűzbeszédét, végső soron nem ő volt az első magyar felszólaló, mindössze az első olyan, aki bírta (valamelyest) az erdélyi magyar közvélemény támogatását az enyhülő légkörben. Érdemes ugyanakkor kiemelni, hogy az új világosok tevékenységét tévesen, vagy éppen tendenciózusan a román történetírás is figyelemmel kísérte, olykor túlbecsülte annak jelentőségét. Gheorghe Iancu például „bölcs csoportként” értékelt munkásságukat, akik szerint „*a magyarságon belül a realista megértés erősödéseként jelent meg a reakciós elit, nagybirtokos és polgári osztály, a tisztviselők, értelmiségiek ignoráns politikájával szemben.*”⁵⁷ Aurel Galea pedig a lap körüli csoportosulásról azt írta, hogy a „*szebeni lap határozottan kijelentette a magyarság nevében az új államalakulatba való beilleszkedést.*”⁵⁸ Illetve a visszafogottabb munkákban csupán adatként szerepelnek, többnyire a parlament politikailag sokszínű reprezentativitását kiemelve, de ugyanakkor egyikük sem tárgyalja, hogy tulajdonképpen az új világosok rövid aktivitásuk alatt gyakorlatilag semmilyen politikai legitimitással nem rendelkeztek a romániai magyarság részéről.⁵⁹

56 Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj (ANDJ CJ), Fond Familial Ugron 544. cs

57 Lásd: Gheorghe Iancu: *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, In: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, ser. Historia, 19/1, Cluj-Napoca, 103–131. Szintén idézi Tóth, 2016–2017. Az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt, i.m. 350.

58 Uo., valamint lásd: Aurel Galea: *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului, și ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918–10 aprilie 1920)*. Editura Tipomur: Târgu-Mureș, 1996, 233.

59 Ioan Scurtu-Ion Bulei: *Democrația la români 1866–1938*. Humanitas: București, 1990. 97. Valamint a centenárium alkalmával készített weboldalas adatbázisban is adatként megjelennek az első két választásokon. Letöltés helye: <http://www.roaep.ro>; letöltés ideje: 2019. 09. 27.